

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 74.053.01 Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
доктору педагогічних наук, професору
Безлюдному О. І.
20300, м. Умань, Садова, 2

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
проректора з навчально-методичної та виховної роботи
Львівського інституту економіки і туризму

Дутки Ганни Яківни

на дисертацію Кірлана Олександра Петровича

**«Теорія і практика професійної підготовки майбутніх економістів у
системі неперервної освіти»,**

представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Соціально-економічний поступ України, загальносвітові тенденції глобалізації та інтеграції суспільства детермінують зміну пріоритетів розвитку освіти. У Національній економічній стратегії на період до 2030 року (затверджена постановою КМУ від 3 березня 2021 р. № 179) вказано, що забезпечення інноваційного випереджального економічного зростання сприятиме людському розвитку через відповідну якість освіти, науки, медицини, культури та навколишнього природного середовища. Для реалізації такого стратегічного завдання необхідно забезпечити належну підготовку фахівців у галузі економіки, які набули загальних та професійних компетентностей, здатності до самостійної соціально відповідальної економічної діяльності, усвідомили необхідність самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя.

Доцільність проведення наукового дослідження підсилюється необхідністю розв'язання низки суперечностей, виявленими дисертантом (с. 25–26), зокрема між: курсом держави на інтеграцію до Європейського простору вищої освіти, підтвердженого чинною нормативно-законодавчою базою України, та традиційними підходами закладів вищої освіти, які недостатньо ураховують сучасні вимоги до організації та забезпечення якості освітнього процесу професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти; замовленням суспільства на модернізацію професійної підготовки майбутніх економістів з урахуванням запитів роботодавців-

стейкхолдерів, необхідністю долучення до освітнього процесу професійної підготовки майбутніх економістів професіоналів-практиків, експертів галузі та недостатнім його урахуванням закладами вищої освіти; потребою на ринку праці майбутніх економістів, здатних до успішної професійної діяльності й освіти впродовж життя, та недостатнім науковим осмисленням й напрацюванням концептуальних засад модернізації професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти; потребою цілеспрямованого формування готовності майбутніх економістів до професійної діяльності та недостатньою теоретичною і практичною розробленістю змісту, форм, методів, засобів та технологій професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Прийняття Законів України «Про вищу освіту», «Про освіту» та упровадження Національної рамки кваліфікацій, затвердження та введення в дію нового покоління стандартів вищої освіти з економічних спеціальностей зумовлюють обґрунтування теоретико-методичних та організаційно-практичних засад професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Підтвердженням актуальності теми дисертаційного дослідження є її зв'язок із планом наукових досліджень Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Інвестиційно-інноваційна складова структурної трансформації економіки України» (державний реєстраційний номер 0111U007535). Тему дослідження затверджено Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 10 від 26.04.2016 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 27.09.2016 р.).

Враховуючи викладене вище, вважаємо тему дисертаційного дослідження Кірдака Олександра Петровича, присвячену науковому обґрунтуванню теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти, актуальною для теорії і методики професійної освіти.

Найбільш суттєві результати, що містяться в дисертаційній роботі.

Дисертантом: здійснено теоретичний аналіз розробленості наукової проблеми та понятійно-термінологічного апарату дослідження; обґрунтовано методологічні підходи та принципи професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти; визначено основні періоди генези професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти та схарактеризовано їх тенденції; з'ясовано стан професійної підготовки

майбутніх економістів у системі неперервної освіти; уточнено критерії, показники та рівні готовності майбутніх економістів до професійної діяльності у системі неперервної освіти, з'ясовано стан досліджуваної готовності; розроблено й апробовано модель професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічну систему професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Нові факти, одержані здобувачем.

Характеризуючи наукову новизну зазначимо, що вона відповідає логіці та змісту дослідження, поставленим завданням. Автором дисертаційної роботи вперше обґрунтовано концепцію професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти, що має такі складники: понятійно-категорійний, законодавчо-нормативний, теоретичний, методологічний, організаційно-педагогічний та критеріально-діагностичний, що забезпечують її цілісність і функціональність; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічну систему професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти у сукупності змістового (оновлення змісту професійної підготовки майбутніх економістів), технологічного (оптимізація форм, методів, засобів та технологій професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти) та організаційного (максимальне використання наявних на інституційному рівні ресурсів модернізації професійної підготовки вказаних фахівців) компонентів та організаційно-педагогічного супроводу її реалізації; розроблено та апробовано модель професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти, складниками якої визначено цільовий (соціальне замовлення, мета), концептуальний (підходи, принципи), змістово-процесуальний (зміст, форми, методи, засоби та технології), діагностично-результативний (діагностичний інструментарій, критерії, показники, рівні та результат); виокремлено основні періоди генези професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти та схарактеризовано їх тенденції; запропоновано авторську інтерпретацію понять «професійна підготовка майбутніх економістів у системі неперервної освіти» та «готовність майбутніх економістів до професійної діяльності у системі неперервної освіти».

Дисертантом уточнено сутність ключових понять дослідження «неперервна освіта», «професійна підготовка», «майбутні економісти», «система неперервної освіти», «роботодавці-стейкхолдери», «професійні компетентності», «професійна підготовка майбутніх економістів»; критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, операційно-діяльнісний,

особистісно-рефлексійний), їхні показники та рівні готовності майбутніх економістів до професійної діяльності у системі неперервної освіти (високий, достатній, початковий); удосконалено зміст навчальних дисциплін, форми, методи, засоби та технології професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі.

Аналіз змісту дисертації, автореферату, монографії та публікацій Кірдака О. П. є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів.

Обґрунтування Кірдаком Олександром Петровичем положень дисертаційного дослідження є досить переконливим. Ретельне студіювання джерельної бази (833 найменування, у тому числі 46 іноземною мовою), здійснене дисертантом, уможливило виокремлення суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано 7 завдань дослідження. Аналіз зазначених джерел дав змогу дисертанту ґрунтовно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити теоретико-методичні та організаційно-практичні засади професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Науковий апарат, як засвідчує аналіз дисертації, визначено коректно, він відповідає вимогам до докторських дисертацій і є достатнім для розв'язання окреслених у роботі завдань.

Логіка викладу теоретичного та дослідного матеріалу у дисертаційній роботі О. П. Кірдака відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету меті та дозволяє відповідним чином висвітлити хід виконання поставлених завдань.

Одержанню достовірних та обґрунтованих результатів сприяло застосування дисертантом комплексу загальнонаукових, теоретичних (конкретно-наукових, загальнопедагогічних), емпіричних та статистичних методів наукового дослідження.

Визначення основних концептів (методологічного, теоретичного, методичного і практичного) сприяли реалізації провідної ідеї та концептуальних засад і дозволили досягти повноти розкриття проблеми.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертаційної роботи підтверджено обґрунтованими результатами дослідження, здійсненого дисертантом, і загалом не викликають сумніву.

Загальні висновки чіткі, логічно структуровані та відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань; оформлені

додатки (викладені на 132 сторінках) можуть бути використані теоретиками і практикаками. Позитивне враження справляє оформлення роботи.

На нашу думку, одержані у дисертаційному дослідженні результати можна кваліфікувати як розв'язання важливого для теорії та практики завдання на рівні вимог до докторської дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також апробацією результатів дослідження, що є достатнім й підтверджується участю дисертанта у 40 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах (додаток П).

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Практична цінність дисертаційної роботи полягає у розробленні і впровадженні в освітній процес методики діагностування рівнів готовності майбутніх економістів до професійної діяльності; оновленні та впровадженні освітньої-професійної програми підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 051 Економіка з урахуванням мети професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти; оновленні змісту дисциплін «Політична економія», «Історія економіки та економічної думки», «Історія економічних вчень», «Економічна теорія», «Методика викладання економіки», «Організація виробництва», «Міжнародна економіка» (спеціальностей 051 Економіка, 072 Фінанси, банківська справа і страхування, 073 Менеджмент, 075 Маркетинг бакалаврського та магістерського ступенів вищої освіти); методичних рекомендацій із дисциплін «Політична економія», «Міжнародна економіка», виробничої практики; навчально-методичних посібників «Історія економіки та економічної думки», «Інноваційні форми, методи, засоби та технології професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти».

Слід зазначити, що результати дослідження впроваджено в освітній процес Гайворонського політехнічного коледжу (довідка № 56 від 16.06.2020 р.), Київського університету ринкових відносин (довідка № 676/1-5 від 31.08.2017 р.), Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» (довідка № 77 від 11.06.2020 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 898 від 02.06.2020 р.), Уманського національного університету садівництва (довідка № 01-10/466 від 11.06.2020 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12/44 від 15.06.2020 р.), Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-29/490 від 18.02.2013 р.).

Значення одержаних результатів полягає в можливості й доцільності їх використання у закладах вищої освіти для забезпечення професійної підготовки майбутніх економістів та перепідготовки фахівців економічних спеціальностей, а також підготовки здобувачів вищої освіти інших спеціальностей та рівнів вищої освіти.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Наукові здобутки О. П. Кірлана з проблеми професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти можуть слугувати теоретичною і методичною базою для подальших досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх економістів. Матеріали дослідження, монографія «Професійна підготовка майбутніх економістів у системі неперервної освіти: теорія і практика», навчально-методичний комплекс з дисципліни «Політична економія», навчально-методичні посібники «Історія економіки та економічної думки», «Інноваційні форми, методи, засоби та технології професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти» можуть збагатити зміст низки навчальних дисциплін та використовуватися в розробленні нових та оновленні наявних навчальних програм для здобувачів вищої освіти різних рівнів закладів вищої освіти.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю проведення на його основі подальших наукових розвідок щодо професійної підготовки майбутніх економістів в умовах змішаного навчання, готовності майбутніх економістів до професійної діяльності в умовах цифрової трансформації економіки.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертація має логічну структуру, охоплює головні складники проблеми та послідовно розкриває основні дослідницькі завдання. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі роботи – «Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти» – О. П. Кірланом проаналізовано ступінь розробленості проблеми у сучасному науковому дискурсі, виокремлено групи наукових праць й проаналізовано їх хронологічно-тематичний перелік (с. 41–68); визначено сутність та подано змістову характеристику ключових понять дослідження «неперервна освіта», «система неперервної освіти», «професійна підготовка», «роботодавець-стейкхолдер», «професійна підготовка майбутніх економістів» та ін.; запропоновано авторську інтерпретацію поняття «професійна підготовка майбутніх економістів у системі неперервної освіти»

та «готовність майбутніх економістів до професійної діяльності у системі неперервної освіти» (с. 68–94). Ґрунтовністю вирізняється методологія дослідження теорії і практики професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти (с. 95–115), яку сформовано сукупністю наукових підходів (системний, діяльнісний, компетентнісний, особистісно орієнтований, аксіологічний, акмеологічний, історико-хронологічний, інформаційно-когнітивний та синергетичний) та принципів (об'єктивності, генетичності, розвитку, цілісності, системності, неперервності, комплексності, наступності, послідовності й систематичності, науковості).

У другому розділі роботи – «Організація професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти» – розкрито генезу феномену неперервної освіти та досліджено еволюцію професійної підготовки майбутніх економістів (с. 121–153).

Цінним, на нашу думку, є аналіз соціального замовлення на професійну підготовку майбутніх економістів у системі неперервної освіти (с. 153–170), на основі якого дисертантом визначено, що головним результатом професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти повинна стати особистість, здатна до ефективної самореалізації в змінюваному професійному середовищі, вмотивована до неперервної самоосвіти та професійного саморозвитку і самореалізації.

У роботі схарактеризовано законодавчо-нормативне забезпечення професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти (с. 171–186) та зарубіжний досвід із досліджуваної проблеми (с. 186–200).

Діагностиці стану професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти присвячено третій розділ дисертаційної роботи. У ньому проаналізовано стан професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти – пілотажний етап педагогічного експерименту (с. 205–230); схарактеризовано особливості професійної підготовки майбутніх економістів на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у системі неперервної освіти (с. 230–252).

Слід зазначити, що дисертантом проаналізовано навчальні плани підготовки майбутніх економістів закладів вищої освіти, на основі якого здобувач дійшов висновку, що при дотриманні формальних вимог щодо типу освітньої програми, форми здобуття освіти, тривалості навчання та співвідношення аудиторної і самостійної роботи майбутніх економістів, всі інші складники змісту професійної підготовки є різними, що унеможливило процес їх порівняння (с. 243). Підтримуємо міркування дисертанта щодо особливостей професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти, узалежнених від реалізації закладами вищої освіти своїх

автономних прав щодо: обсягу освітніх компонентів, їх назв, структурно-логічної схеми підготовки фахівців та порядку вивчення навчальних дисциплін, обсягу і змісту практичної підготовки, форм атестації тощо (с. 244).

Значимим вважаємо акцентування автора на потребі практико-орієнтованого навчання як основи формування професійно і соціально значущих компетентностей майбутніх економістів. Обґрунтовано критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, операційно-діяльнісний, особистісно-рефлексійний), рівні (високий, достатній, початковий) та показники готовності майбутніх економістів до професійної діяльності у системі неперервної освіти (с. 252–277 дисертації та с. 19–20 автореферату); продіагностовано рівень готовності майбутніх економістів до професійної діяльності у системі неперервної освіти – констатувальний етап експериментального дослідження (с. 277–299).

Педагогічну систему професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти представлено у четвертому розділі. У ньому обґрунтовано концепцію (с. 303–322), педагогічну систему (с. 322–334), модель (с. 334–346), професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Методично цінним вважаємо розроблений організаційно-педагогічний супровід (с. 346–357) та дидактичне забезпечення (с. 357–378) педагогічної системи професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

Важливим, з наукової точки зору, є обґрунтування дисертантом методологічних підходів у сукупності методологічної та результат-орієнтованої основ та загальнопедагогічних і специфічно-професійних принципів, які покладено в основу авторської концепції професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти.

У п'ятому розділі узагальнено результати формульованого етапу педагогічного експерименту, спрямованого на експериментальну перевірку педагогічної системи професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти. Схарактеризовано етапи дослідно-експериментальної роботи, що здійснювалася упродовж 2010–2020 рр. Представлено результати діагностування сформованості готовності майбутніх економістів до професійної діяльності та проаналізовано ефективність педагогічної системи професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти (с. 394–416). Після перевірки достовірності отриманих даних (с. 415–416, табл. 5.5 та 5.6.) зроблено важливий висновок про значимий вплив педагогічної системи на рівень готовності майбутніх економістів до професійної діяльності у системі

неперервної освіти. Слід відзначити наукову коректність усіх матеріалів, що висвітлюють експериментальну частину дослідження, представлених автором у третьому (підрозділи 3.2 та 3.4) та п'ятому (підрозділ 5.2) розділах дисертаційної роботи.

Отже, проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження дозволяє констатувати його високий науковий рівень і стверджувати, що мети дослідження досягнуто, а поставлені завдання розв'язані. Дисертаційна робота характеризується науковим стилем викладу й належним аналізом проміжних і кінцевих результатів дослідження, наукових положень та узагальнювальних висновків, що обґрунтовано на відповідному теоретичному та методологічному рівнях.

Повнота викладення результатів в опублікованих працях.

Результати, наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено в 53 наукових працях, серед яких: 1 монографія (одноосібна), 25 статей, що відображають основні наукові результати дослідження у фахових виданнях з педагогічних наук (з них 7 – у зарубіжних періодичних виданнях); 18 – апробаційного характеру; 9 – додатково відображають наукові результати дисертації.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Зміст дисертації і автореферату викладено і оформлено відповідно до нормативних вимог. Зміст автореферату повною мірою відображає зміст дисертації та досить емко висвітлює її суттєві аспекти, основні положення й висновки. Відзначаємо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Зауваження і побажання та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Кірлана О.П. загалом, у контексті наукової дискусії вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження і побажання:

1. У підрозділі 1.1. варто було б додати особистих висновків дисертанта, точніше збільшити наявну їх кількість.

2. У підрозділі 1.2. тлумачення поняття «професійна підготовка майбутніх економістів» краще було б подати одразу, на початку цього підрозділу, підводячи під інші (подальші) тлумачення до контексту пріоритетного (за паспортом спеціальності) дослідження.

3. Зміст матеріалу підрозділу 2.1., особливо викладене на с. 132–147, більш відповідає паспорту спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

4. У підрозділі 2.4. автором обґрунтовано вибір зарубіжних країн, у яких проаналізовано професійну підготовку майбутніх економістів. Вважаємо, що доцільно було б ширше висвітлити зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх економістів.

5. У розділі 4 (підрозділи 4.4. та 4.5.) варто було б більш широко розкрити освітньо-виховні можливості наукової та виховної роботи у закладах вищої освіти у контексті професійної підготовки майбутніх економістів.

6. Доцільно було б також конкретизувати аспект збагачення досвіду професійної економічної діяльності майбутніх економістів, здобутий у неформальній освіті та у вільний від занять час (наприклад у літній період).

Водночас зазначені зауваження і побажання не є принциповими й не впливають на загальний позитивний висновок щодо оцінки дисертаційної роботи, рівень виконання якої засвідчує наукову зрілість здобувача.

Висновок.

Дисертаційна робота, автореферат, публікації виконані на достатньому науково-теоретичному й методичному рівні, містять різноплановий і ретельно опрацьований новий матеріал, аналіз якого дає підстави вважати, що дисертаційна робота Кірдака Олександра Петровича на тему: «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти», є завершеним самостійним дослідженням, яке за своїм змістом, рівнем новизни, обґрунтованістю основних положень, теоретичним та практичним значенням одержаних результатів відповідає положенням пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами внесеними Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р.) до докторських дисертацій, а її автор, Кірдак Олександр Петрович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор, проректор
з навчально-методичної та виховної роботи
Львівського інституту економіки і туризму

Г. Я. Дутка

